

Bokanmeldelse

Safet Bektovic
Moral og etikk i islam
Cappelen Damm, 2023

Anmeldt av Signe Aarvik
Førsteamanuensis, Universitetet i Sørøst-Norge
E-post: signe.aarvik@usn.no

Boka *Moral og etikk i islam* av Safet Bektovic er en introduksjonsbok i islamsk etikk, hovedsakelig tiltenkt studenter i høyskole- og universitetsutdanning. En slik innføringsbok har, så vidt jeg vet, ikke blitt skrevet på norsk siden Oddbjørn Leirviks *Islamsk etikk. Ei idéhistorie* (2002), og det oppleves umiddelbart som et kjærkomment bidrag til dem av oss som underviser om islam i høyere utdanning. Gitt et så komplekst emne, og det minefeltet det er å skulle si noe om hva islam er og ikke er, vil jeg berømme forfatteren for å ha påtatt seg oppgaven. Boka lever også opp til forhåpningene: Den er en velstrukturert og engasjerende fremstilling som tegner et oversiktlig kart over mangfoldet som finnes av posisjoner og tenkemåter i den islamske tradisjonen, samtidig som den evner å si noe samlende om hovedelementer og grunnlag for islamsk etikk på tvers av disse. Tilnærmingen er idéhistorisk, og forfatteren gir akkurat nok historisk kontekst til at man kan forstå de større spenningene som eksisterer, samt bakgrunnen for hvilke tenkemåter og tradisjoner som vinner frem og etableres som normative. Blant de grunnlagsproblemene som diskuteres, er forholdet mellom begrepene «sharia», «fiqh¹» og «etikk». Videre er tradisjoner for naturrettsenkning, sufimoral og filosofisk etikk inkludert, og det samme er noen aktuelle spørsmål innenfor områdeetikk, slik som politisk etikk, biomedisinsk etikk og kjønnetikk.

Et godt pedagogisk grep er at religionens morallære knyttes til de kjente begrepene pliktetikk, konsekvensetikk og dydsetikk (se f.eks. s. 36), og forfatteren viser stadig til hvordan ulike tenkere og tradisjoner vektlegger disse tilnærmingene ulikt. Måten forfatteren får frem spenn og mangfold på, er tydelig og oversiktlig. Ofte greies det ut om tre ulike posisjoner, for eksempel tre ulike syn på forholdet mellom religiøs lov og organisering av samfunnet (s. 41). Andre ganger settes to hovedposisjoner opp mot hverandre og drøftes i lys av hverandre, slik som tradisjonalistenes og rasjonalistenes syn på blant annet *itjihad*² (s. 75–77). Når det gjelder ulike syn på forholdet mellom fornuft og åpenbaring som kilder til

1 Islamsk rettsvitenskap, hvis oppgave er å tolke den hellige loven, sharia, slik denne kommer til uttrykk i Koranen og i profetens *sunna* (sedvane, levemåte)

2 Begrepet *itjihad* viser til en metodikk innen islamsk rettsvitenskap (fiqh) som innebærer at en rettslærd på selvstendig vis, uavhengig av fellesskapet, bruker sitt eget skjønn til å tolke de hellige tekstene.

moralen, inkluderes hele seks ulike syn og posisjoner (s. 95–96), etterfulgt av en kommentar om at det finnes enda flere nyanser.

I kapittelet som omhandler ulike tilnærminger til Koranen og profetens *sunna*³ som kilder til moral og etikk, tar forfatteren opp ulike metoder for å finne ut hva som skal regnes som universelt normativt, og hva som er historisk betinget. I drøftingen av forholdet mellom lov og etikk i religionen kommer forfatteren med en konklusjon som gjør at vi kan ane hvor han selv står i dette spørsmålet. Han skriver på side 80: «Med Rahman og tidligere nevnte Sardar kan vi konkludere at sharialoven juridisk sett på ingen måte er hellig, og at den også kan være i konflikt med Koranen». Dette utsagnet må ses i sammenheng med at han i det foregående har forklart hvordan Rahmans syn er at en egen koranetikk burde ha dannet grunnlag for sharialoven, i stedet for dogmatiseringen av profetens *sunna* og etableringen av en tolkingsmodell som ble erklært hellig og uforanderlig på 800-tallet. En slik koranetikk skulle, ifølge Rahman, ta utgangspunkt i at Koranen som åpenbaring kom i en spesifikk sosiohistorisk kontekst «som må tas i betraktning idet man skiller de normative intensjonene fra mer historisk betingede forhold» (s. 79). Rahman mener videre at *ijtihad*-praksisen ble redusert til en lovformidling som ikke forholdt seg til etikken på et dypere plan (s. 79). Når Rahman med dette får siste ord i kapittelet som omhandler sharia, er det vanskelig å trekke noen annen slutning enn at forfatteren selv ønsker en mer kritisk-hermeneutisk metode for tolkning og legitimering av moral og etikk enn den som tradisjonelt sett har vært rådende i sunniislam.

Kritikken av «mainstream» islam, og en fremheving av mer progressive, reformvennlige perspektiver, er i det hele tatt gjennomgående i boka, uten at leseren på noe tidspunkt blir informert om forfatterens posisjon, slik det ville vært gjort i andre akademiske sjangre. Bektovic har inkludert et bredt tilfang av liberale og progressive tenkere, hvis argumenter behandles inngående, mens de mer ortodokse lærde som oftest grupperes sammen og refereres til med ordene «en del lærde mener». I det siste kapittelet om samvittighet og individualisme som utfordringer til islamsk etikk i en moderne sammenheng får progressive tenkere som Amina Wadud og Souroush siste ord om samvittighetens rolle i møte med koranteksten, supplert med en sufi-tekst om å kjenne moralen i hjertet (s. 192). Det skinner også gjennom at forfatteren har en forkjærlighet for den dydsetiske tenkningen, til forskjell fra den mer plikt- og lovorienterte linjen, noe vi kan slutte av den rikelige plassen som er viet til filosofen Mikskawah (s. 104–106) og ved at etikken i sufismen har fått sitt eget kapittel. I denne leserens øyne er riktignok fremhevingen av den dydsetiske tenkningen på sin plass, fordi fremstillinger av islam i overkant stor grad har hatt en tendens til å betegne denne religionen som en «lovreligion», noe som blant annet kommer i konflikt med funn i min egen

3 Profetens sedvane, eller levemåte, slik den utledes fra hadith-litteraturen.

doktorgradsstudie, der flere unge muslimer fremhever dydsetiske aspekter i sin tolkning av islam (Aarvik, 2022).

Nå er det vel ingen etablert tradisjon for å redegjøre for egen posisjon i lærebøker av denne typen, men når en selv må resonnerer seg frem til forfatterens posisjon ved å lese mellom linjene, reiser det spørsmålet om hvorvidt fremstillingen vil oppleves som troverdig og representativ for alle lesere. Man kan for eksempel tenke seg at en muslim som selv identifiserer seg med den mer tradisjonelle sunni-posisjonen i de spørsmålene som boka behandler, vil steile i møte med bokas fremstilling. Det gjør også boka til noe mer enn en lærebok, da den også kan leses som et normativt bidrag til diskurser om hva islamsk etikk kan og bør være. Bektovics prosjekt er å bidra med en informativ lærebok i islamsk etikk, men kanskje også indirekte å gi den islamske diskursen om moral og etikk en dytt i en progressiv retning.

Samtidig er antakelig det at forfatteren befinner seg i den posisjonen han gjør, i rammen av en interreligiøs akademisk kontekst (Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo), med evnen til et opplyst utenfrablikk så vel som innenfrablikk på tradisjonen, det som gir boka dens største styrke. Den oppleves som brobyggende, både mellom dem som kjenner religionen innenfra og dem som kjenner den utenifra, og mellom islamske og sekulære tradisjoner for etisk tenkning. Ikke-muslimske lesere får kjente knagger fra vestlige tradisjoner å koble den islamske tenkningen på, som de etiske modellene, Aristoteles, Kierkegaard og den kristne tradisjonen. Og muslimske lesere vil finne et adekvat repertoar til å snakke om islamsk etikk i en flerreligiøs og sekulær kontekst, og kanskje også stimuli til videre tenkning med hensyn til spørsmålene forfatteren presenterer.

Boka tegner i det hele tatt et bilde av islam som en kompleks, dynamisk, flerstemmig tradisjon som hele tiden stimulerer til ny og videre tenkning når det gjelder moralske spørsmål – en tenkning som også kan komme det øvrige samfunnet til gode. Den er opplysende, klargjørende og tankevekkende, og et uvurderlig bidrag til enhver som skal undervise om islam i akademisk kontekst i dag.

LITTERATUR

- Leirvik, O. (2002). *Islamsk etikk: Ei idéhistorie*. Universitetsforlaget.
- Aarvik, S. (2021). *Varieties of beliefs and practices among young Muslims in Norway: A discourse analytical approach* [Doktorgradsavhandling]. VID vitenskapelige høyskole.

Bokanmeldelse

Stephen Sirris

*En god frivillighetskultur. Organisering, ledelse og utvikling
av frivillighet i Den norske kirke*

Prismet Bok, IKO-Forlaget, 2023

Anmeldt av Kjetil Fretheim

Professor ved MF vitenskapelig høyskole. E-post: kjetil.fretheim@mf.no

Fortellingene om frivillighet er mange. Frivillige er mangelvare og blir etterlyst, men Norge og nordmenn er også kjent for mange frivillige organisasjoner og stor frivillig innsats. Samtidig som frivilligheten synes frustrerende vanskelig å lede og organisere, feires den som fint for den enkelte og flott for folkehelsen. Da er det ikke rart at frivillighet stadig settes på dagsorden blant politikere, av ideelle organisasjoner og i kirkelige sammenhenger.

Forskning på feltet har satt søkelys på de lange historiske linjene og de sosiale, politiske og økonomiske forholdene den norske frivilligheten har vokst ut av. I tillegg har forskere vært opptatt av hvordan den frivillige innsatsen er i endring og hvilke utfordringer det medfører. Dette gjelder også for den delen av frivillighetsforskningen som mer spesifikt har sett på den kirkelige frivilligheten.

Stephen Sirris' bok *En god frivillighetskultur. Organisering, ledelse og utvikling av frivillighet i Den norske kirke* skriver seg inn i denne forskningstradisjonen. Forfatteren, som er prodekan (Norges miljø- og biovitenskapelige universitet) og professor II i diakonivitenskap (MF vitenskapelig høyskole) / organisasjons- og ledelsesfag (VID vitenskapelige høyskole), har som ambisjon å utforske og gi innsikt i «sammenhenger mellom frivillighetens praksis og teologi» og å «bidra til en mer helhetlig forståelse av frivillighetens rolle i Den norske kirke» (s. 3). Gjennom «analyser av ny empiri» og ved å by på «oppdaterte litteraturgjennomganger av tidligere forskning» (s. 13) vil han styrke kunnskapsgrunnlaget for kirkens arbeid med frivillighet. Det bør være av interesse for målgruppen: studenter og forskere samt frivillige, ansatte og rådsmedlemmer i kirkelige sammenhenger.

Boken bygger på et oppdragsforskningsprosjekt for Kirkerådet. Prosjektet har allerede resultert i et modulbasert ressursmaterieell for menighetene i Den norske kirke,¹ men boken utdyper bakgrunnen, datagrunnlaget og analysene dette materialet bygger på.

Framstillingen følger et nokså tradisjonelt opplegg for en vitenskapelig monografi. Etter et innledningskapittel som presenterer bokens bakgrunn,

1 Sirris, S. (2022, 1. november). *Hvordan utvikle frivillighet i kirken? Modulbasert ressursmaterieell til bruk i menigheter*. Kirkerådet. Se <https://ressursbanken.kirken.no/contentassets/25f3543cf377428784dad231a354d0f6/new%20folder/00%20frivillighet%20i%20kirken%20%C3%B4%C3%A7%C3%B4%20hele%20heftet.pdf>.

struktur og ambisjoner, kommer et kapittel om teori og et annet om design og metode. Deretter følger fire kapitler med hvert sitt tematiske fokus: frivillighetens egenart og betydning, fellesskap og kultur, rekruttering og oppfølging, og organisering og ledelse. Dermed er mange sider ved kirkens frivillighet dekket. Avslutningskapittelet oppsummerer, konkluderer og løfter fram anbefalinger og praktiske implikasjoner på bakgrunn av det foregående.

Slike praksisrettede anbefalinger vekker gjerne en særlig interesse blant kirkelig ansatte og frivillige. Samtidig er nettopp de praktiske implikasjonene allerede gjort rede for på Kirkerådets nettsider. Det er altså ikke der denne boken bidrar med noe nytt. Nyhetens interesse ligger heller i det faglige grunnlaget for anbefalingene og muligheten til å vurdere begrensningene og betingelsene for forfatterens råd.

Innledningsvis spør Sirris: «Hva kjennetegner frivillighetskultur i Den norske kirkes menigheter, og hvordan bidrar organisering og ledelse til å utvikle menighetenes frivillighet?» (s. 13). Han oppgir at to perspektiver skal prege framstillingen: organisasjons-/ledelsesfag og praktisk teologi. Vekten ligger imidlertid tydelig på organisasjonsfag, noe som antydes ved at bokens teorikapittel har overskriften «Organisasjonskultur som teoretisk rammeverk». Her legger Sirris stor vekt på kulturers grunnleggende antakelser, normer, verdier og artefakter. I tillegg framhever han hvordan kultur ikke bare innebærer en viss grad av konsensus og fellesskap (integrering), men også kjennetegnes av mangfold og variasjon (differensiering). Dette kulturperspektivet er et godt grep, og bidrar til å belyse sentrale og ofte underkommuniserte sider ved mangfoldig og uorganisert frivillig innsats. Ledelsesperspektivet er også med, men er mindre framme enn det organisasjonsteoretiske.

Når det gjelder det metodiske, føyer forskningsprosjektet seg inn i rekken av kvalitative case-studier i den kirkelig orienterte frivillighetsforskningen. Sirris har gjort dokumentanalyser og observasjoner, men det er intervjuene som er det bærende materialet i framstillingen. Intervjumaterialet er relativt omfattende, men dette svekker samtidig studiens karakter av å være basert på «ulike datainnsamlingsmetoder» (s. 51). Når informantene i stor grad er ansatte, menighetsråd og kjernefrivillige, kan det også settes spørsmålstegn ved utvalget og om dette er et «tilstrekkelig empirisk materiale» (s. 53) for studiens brede formål.

En tilsvarende begrensning gjør seg gjeldende i drøftingen av det Sirris omtaler som «kirkens frivillighetsdiskurs», altså «hvordan snakkes det i Den norske kirke om frivillighet» (s. 62). Han peker på formuleringer som «kirkens gull» og «menighetens bærebjelke» (s. 62), framhever vekten på deltakelse i gudstjeneste- og trosopplæringsreformene, og bibelske begreper og metaforer som inngår i denne diskursen. Materialet som brukes for å innholdsbestemme diskursen, er i første omgang sentralkirkelige dokumenter. Når intervjumaterialet legges til, er det i stor grad den samme diskursen som gjør seg gjeldende, om enn med noe variasjon mellom informantgruppene (s. 83).

Når materialet baserer seg på denne typen utvalg, er det imidlertid ikke overraskende at de empiriske funnene er nokså sammenfallende. Derimot er det grunn til å tro at andre informanter – de «perifere» frivillige, frivillige som har sluttet eller «vanlige» kirkemedlemmer – ville gitt en annen tilgang til en (trolig) langt bredere og mer mangfoldig kirkelig frivillighetsdiskurs. Dette ville i større grad fulgt opp studiens ambisjon om å være «utforskende og beskrivende» (s. 182).

Samtidig byr det forelagte materialet på flere interessante funn og perspektiver. Sirris finner for eksempel at det «ikke ble avkrevd noen form for trosbekjennelse for å gjøre en frivillig innsats» (s. 87), men også at religiøse motiver og forestillinger om «kall» gjør seg gjeldende hos de frivillige (s. 72). I tillegg framhever Sirris ekklesiologiske tema i den kirkelige frivillighetsdiskursen, samtidig som han påpeker hvordan uttrykk som «Kristi kropp, det allmenne prestedømmet og utrustningen av Guds folk» (s. 85) knapt ble brukt av informantene. Dette synes koblet til det Sirris omtaler som spenninger mellom såkalte «lovpålagte tjenester» og tilhørende nedprioritering av «frivillige i menighetsarbeid» (s. 76) på den ene siden og et «åpent folkekirkeideal og et fellesskap av bekjennende troende» (s. 79) på den andre siden.

På denne måten plasserer studien seg midt i diskusjonen om forholdet mellom religion og frivillighet, og det legges godt til rette for en langt mer omfattende drøfting av folkekirkelig tilhørighet/religiøsitet og særtrekk ved det religions-sosiologiske landskapet i Norge enn den Sirris går inn i. På samme måte som Sirris påpeker hvordan det er flere «ekkleziologiske anslag» (s. 162) i informantenes bidrag, kan altså det samme sies om Sirris' egne drøftinger. Det er tilløp til (eksplisitte) praktisk-teologiske drøftinger flere steder i teksten, men samlet sett blir dette likevel nokså begrenset og lite systematisk drøftet.

I diskusjonen om frivillighetens egenart og betydning identifiserer Sirris flere mønstre som gjør seg gjeldende i den ellers mangfoldige frivilligheten. Det gjelder særlig grunnleggende antakelser, verdier og normer i frivillighetskulturen, men også hvordan den kirkelige frivilligheten er lite organisert og på mange måter lever sitt eget liv. I tillegg kommer det fram at det er liten systematikk i hvordan menighetene rekrutterer, og det synes som menighetene i høy grad baserer seg på «kjernefrivillige som stepper inn ved behov» (s. 135).

Som nevnt er kjernefrivillige den gruppen av frivillige som kommer mest i tale i framstillingen, men også andre nevnes, for eksempel foreldre frivillige og prosjektfrivillige (s. 84). Ulike former for frivilliges motivasjon og engasjement har vært viktig i mye av frivillighetsforskningen, men Sirris kunne i større grad gått inn i diskusjonen om kjennetegn ved og forholdet mellom de ulike formene for frivillig innsats, og hva dette betyr for organisering, ledelse og frivillighetskultur i kirkelige sammenhenger.

Sirris legger derimot stor vekt på en litteraturgjennomgang av tidligere forskning på frivillighet i Den norske kirke. Som en sentral bidragsyter til feltet er det også helt naturlig at han i stor grad presenterer egen forskning. Når forskningsspørsmålet mot slutten av boken besvares i form av en rekke dimensjoner ved frivillighetskultur og frivillighetsledelse, blir dette framstilt på pedagogisk vis i lett tilgjengelige, oversiktlige tabeller (s. 170–171, 177–178). Disse bygger ikke minst på gjennomgangen av litteratur og tidligere forskning. På mange måter framstår faktisk litteraturgjennomgangen og de teoretiske perspektivene i boken som viktigere enn presentasjonen av nytt empirisk materiale og analysen av dette.

De praktiske implikasjonene som løftes fram til slutt, er tydelig forankret i den foregående analysen. anbefalingene er nokså generelle, men gitt forståelsen av frivillighet som nært knyttet til (lokal) kultur, gir det god mening at Sirris avstår fra å gi en entydig håndbok for frivillighetsarbeidet i den enkelte menighet. Overgangen fra hvordan frivilligheten *er*, til hvordan den *bør være*, er imidlertid lite tematisert.

Sirris' *En god frivillighetskultur* er altså en grundig statusrapport for nyere forskning på kirkelig frivillighet. Den nye empirien som bringes til torgs, er neppe alene tilstrekkelig, men sammen med analysen og gjennomgangen av annen forskning blir kunnskapsgrunnlaget for kirkelige beslutningstakere, ansatte og frivillige både styrket og gjort lett tilgjengelig. På den måten gir boken et solid utgangspunkt for å fremme en god diskusjon og en god frivillighetskultur i kirkens mange menigheter.

Hvor går så veien videre for den kirkelige frivillighetsforskningen? Sirris har utvilsomt rett i at det er «viktig å ta et empirisk og deskriptivt utgangspunkt» (s. 174) i drøftingen av kirkelig frivillighet. Men det er også viktig å ta diskusjonen videre derfra. Mye av den kirkelige frivillighetsforskningen baserer seg på begrensede, kvalitative og i stor grad samfunnsvitenskapelig pregede studier. Tiden kan være inne for andre typer materiale, komparative undersøkelser og tydeligere teologisk forskning på feltet, gjerne av eksplisitt normativ karakter. Det er fortsatt nødvendig å spørre hva som er spesifikt for den kirkelige frivilligheten, og ikke minst hvordan ulike frivillighetstyper kan inspireres, ledes og utvikles videre i Den norske kirke. Da må ansatte, medlemmer, frivillige og fagfolk også spørre: Hva er *god* kirkelig frivillighet? Hvilken rolle kan og bør frivillige spille i den kirken vi faktisk har og i den vi ønsker oss?

Bokanmeldelse

Kjell Arnold Nyhus

Gud er ikke kristen

Verbum forlag, 2023

Anmeldt av Anne Berit Nystad

Lektor i norsk, psykologi og religion

Hersleb videregående skole, Herslebs gate 20B, 0561 Oslo

E-post: anne.nystad@osloskolen.no

Fengslende lesning

Fengselspresten skriver om sannhetssøking, men dypest sett handler det om en tilstedeværelse som ord ikke kan gi. Nyhus kritiserer både teologisk retorikk, hvor ord er tilstivnet i syntaks og veltalenhet, og samtidig retorikken i det norske, sekulære samfunnet, hvor ideen om sjelen er forsvunnet.

Fengselsprest Kjell Arnold Nyhus postulerer i tittelen at Gud ikke er kristen. Nei, selvfølgelig ikke, tenker jeg som religionslærer: For hva med hinduenes guder eller samenes hellige fjell? Bokens tittel *Gud er ikke kristen* fungerer som et oppsiktsvekkende blikkfang, men Nyhus gir raskt forklaringen: Det handler om å finne mening og livskvalitet. For å komme i dialog med andre lesere erstatter han ordet «kristen» med *sannhetssøking*. Nyhus byr på seg selv i denne oppbyggelsesboken. Han deler personlige erfaringer og gir leserne et innblikk i sin egen reise. Teksten er autentisk og har kostet ham noe: «Den eneste måten å forsvare seg mot verden på, er å engasjere seg i den.» Det er et interessant perspektiv han her fremhever fordi det ofte er vanligere å trekke seg unna vanskeligheter. Forfatteren utdyper med forsiktige ord om en tilstedeværelse som ordene i seg selv ikke kan gi: «Kanskje det er det som i praksis er å leve i Guds kjærlighet.»

I dag er det mange som engasjerer seg i verden ved å delta på sosiale medier og som opplever at det er frigjørende å være del av noe større. Mange popfans har parasosiale forhold til sitt idol. Blodfansen til for eksempel Taylor Swift investerer både tid og følelser i henne på sosiale medier, selv om de er en av mange tusen følgere og til tross for at idolet ikke egentlig vet hvem de er. Tross retusjerte bilder med fargefilter, oppleves det meningsfylt å være del av noe større enn seg selv. Den modne Nyhus siterer Kierkegaard: «Hvis du mister en arm, et bein, kona eller 5 riksdaler, vil du straks legge merke til det, men deg selv kan du miste uten å oppdage det.» En bakenforliggende psykologisk motivasjon for å poste bilder på SoMe (sosiale medier) er *Terror management theory*: Man gjør seg selv til kjendis for å håndtere egen redsel for døden. Man iscenesetter seg selv på Facebook, Snapchat eller Instagram, styrt av antall «liker»-klikk, og er mer opptatt av selvframstilling

enn selverkjennelse. Nyhus reflekterer over mangelen på forståelse for sjelen i det moderne, sekulære samfunnet.

Som ung student gjorde Nyhus et opprør mot språket i den lutherske teologien han møtte på Menighetsfakultetet (MF). Opprørt tok han et års tenkepause fra teologistudiene, men som ved et Guds innfall havnet han hos Einar Lundby, som spurte han om hvilken farge Gud hadde for ham. «Blå», svarte Nyhus. «Gud er lys», repliserte Lundby, og fortsatte med at gudsord har alle regnbuens farger som i et prisme.

Gud er ikke kristen er ingen vanlig debattbok om kristen tro, men en blanding av en selvhjelpsbok og en personlig beretning om den senere fengselsprestens erfaringer. Premisset er at erfaringsdimensjonen er undervurdert i teologien. Han utfordrer teologers likhet. Det kan synes som om de skriver av hverandre. Det kan virke som om de er redde for å gå ned på grunnfjellet, på det eksistensielle dypet, og spørre seg selv: «Hva betyr det i mitt liv i dag at Gud er?»

For meg som leser var det vanskelig å plassere teksten teologisk, noe som også er intensjonen til forfatteren. Hans personlige livsreise brakte han til mange stoppesteder og møter med originale tenkere. Veldig mange (forvirrende mange) bringes til orde med korte sitater. Fengselspresten bruker sitater på en bibelvers-lignende måte (som i en andakt) for å illustrere forskjellige perspektiver. Forfatteren vil ikke plasseres i en fastlåst form, noe han lykkes med, og selv om han viser til en oppvekst i en baptistisk familie og ungdomstidens Jesusvekkelse, tyr han til kirkefedrene, og selvsagt klostervisdomsord.

Til sist er det ord om eksistensiell frigjøring, som gjenstår, fattige på form som bare det åndelige kan være. For å vise hvordan man kan tolke Gud i dag er fortellerens blikk innenfra. Av Gud får vi hjelp til å være et sant menneske med alle våre drifter. Blikket er også nedenfra og viser at Gud er den helt menneskelige. Sånn sett er det ikke langt fra den pietistiske tradisjonen, men forfatteren heller mer mot en terapeutisk religionsforståelse. Å snakke med Gud i det indre kan sammenlignes med terapi, en snakkekur. «Utvidelse» er ordet Nyhus bruker for *omvendelse*. Veien til Gud er den samme som til større menneskelighet.

Boken er stort sett drivende godt skrevet. Han har gode poenger. Mange av de korte betraktningene – som er på en gjennomsnittlig andakts lengde – har bra ansatser, men noe blir utydelig etterpå i samme, vel springende avsnitt. Her er det ikke fem-avsnittsmetoden som gjelder (med bare ett poeng i avsnittet), men rik assosiasjon. Det er ironisk at ord om mennesket, betraktninger formet i et ønske om å bryte ut av konvensjonell, tilstivnet form, kan virke litt svevende etter hvert.

Men la meg avslutningsvis gi ordet til Nyhus: «Den enkleste måten å gi Gud oppmerksomhet på, er ikke å være oppmerksom på alt annet.» Der har han et godt poeng. Boken gir en interessant tilnærming til tro, sannhetssøking og meningen med livet, og den utfordrer leserne til å reflektere over sin egen tro og tilstedeværelse i verden.

Bokanmeldelse

Lars Laird Iversen
Lykkeforskning. En sosiologs oppdagelsesreise
Universitetsforlaget, 2023

Anmeldt av Camilla Angeltun
Førstelektor på kvalifiseringsvilkår, Universitetet i Sørøst-Norge
E-post: camilla.angeltun@usn.no

Et møtepunkt mellom lykkeforskning og samfunnsvitenskap

Boken *Lykkeforskning. En sosiologs oppdagelsesreise* har som mål å skape et møtepunkt for det beste fra to verdener: lykkeforskningen og samfunnsvitenskapene. Lars Laird Iversen tar sikte på at «[e]t slikt møte [der lykkeforskning får møte sosiologiske perspektiver] kan gjøre både samfunnsforskningen og samfunnsvitenskap bedre, og flere folk litt lykkeligere» (s. 12). Innsikter fra lykkeforskningen inndeles henholdsvis i temaene *fellesskap*, *bevegelse*, *natur*, *oppmerksom tilstedeværelse* og *ritualer*. Aktiviteter forbundet med disse temaene problematiseres og diskuteres i lys av samfunnsvitenskapelige perspektiver. At aktiviteter forbundet med temaene nevnt ovenfor gjør oss lykkeligere, er muligens ikke særlig overraskende. Bokens styrke ligger snarere i Laird Iversens problematiseringer og nyanseringer av hvordan vi kan praktisere disse aktivitetene på en klok og reflektert måte.

Laird Iversen bruker ikke mye plass i boken på å begrepsavklare eller plassere sin definisjon av lykkebegrepet inn i en filosofisk eller politisk samtale. Fra et filosofisk ståsted vil det å nevne et så omfattende begrep som det aristoteliske «*eudaimonía*» uten å gå noe dypere ned i hva som menes med det, kunne oppleves som noe «løssluppet». Men leseren blir fort klar over at bokens mål ikke er å plassere seg inn i en større samtale om hva lykke er, eller burde være, filosofisk eller politisk. Boken sikter mot å gi et ærlig og praktisk bidrag til hvordan fellesskap, bevegelse, natur, oppmerksom tilstedeværelse og ritualer kan forankres og praktiseres for å gi et økt lykkeutbytte. *Eudaimonía* er jo egentlig et høyst praktisk anliggende hos Aristoteles, som betoner at det i vår natur ligger naturlig å streve etter å bli seg selv på sitt beste, eller fungere mest mulig vellykket som del av noe større enn seg selv. Dette er også denne bokens utgangspunkt: «[D]et er bra å søke å øke sin egen lykke, enda bedre å søke å gjøre andre lykkeligere, og et godt politisk mål å sørge for at flere mennesker opplever mer lykke og livsmestring» (s. 28–29). Ordrike definisjoner av hva lykke er eller burde være, gjør i seg selv svært få lykkelige. Å snuse inn ren luft på tur i skogen med gode venner, derimot, ser ut til å være en veldokumentert vei til *eudaimonía*. Allikevel, Laird Iversen serverer ikke leseren en form for «skjerp deg og se å få pølsene på termosen». Han velger heller

å anvende innsikter fra hjerneforskning, psykologi og biologi for å gi leseren bedre innsikt i de mekanismene som helst vil ha oss i sofaen foran TV. Denne innsikten fikk yogamatta og termosen ut av skapet mitt!

Laird Iversen presenterer *flerfartsmodellen* som et nyttig tankeverktøy for å nyansere to sentrale sosiologiske grunnlagsproblemer som gjør seg gjeldende når lykkeforskning møter kritisk samfunnsvitenskap, henholdsvis forholdet mellom natur og kultur og forholdet mellom aktør og struktur. Flerfartsmodellen er inspirert av psykologen Daniel Kahnemanns (2011) forenklede menneskemodell, som skiller mellom rask og sakte tenkning. Det nevnes også flere spennende navn knyttet til flerfartsmodellen, slik som David Eagleman (2020), Robert Carter (2000/2010), Derek Layder (2005) etc. uten at jeg helt forsto forbindelsen mellom disse teoretikerne og flerfartsmodellen. Min raske tenkning (intuisjonen) fortalte meg at her er det noen veldig viktige sammenhenger jeg gjerne skulle fått bedre grep om i min sakte tenkning. Allikevel er flerfartsmodellen et godt tankeverktøy som hjelper oss ut av «tenk deg frisk» eller «nyliberalismen har skylden» (s. 50). Begrepsparene «oppstrøms» og «nedstrøms» og «flytende» og «fast» er oppklarende og nyttige begreper for å nyansere aktør/struktur-dikotomien. Disse begrepsparene problematiserer aktørens livsverden og plasserer denne inn i en større helhet. Strukturene rundt individet virker inn på den enkeltes lykke, og nettopp derfor er et møte mellom lykkeforskning og kritisk samfunnsvitenskap viktig. I et slikt møte kan også maktstrukturer avdekkes på godt og vondt. Dette poenget tydeliggjøres ved bruk av metaforer, slik som: «I naturen kan et eksempel være en stein i en elv. Hvis steinen ligger nær kilder, mens elva er en liten bekk, kan den ha stor innflytelse på hvor elveløpet går. Hvis steinen ligger blant mange andre steiner i et stort elveleie, vil steinen ha minimalt å si for elveløpet» (s. 37).

Boken oppleves befriende ærlig og praktisk, og boken dropper den irriterende «tenk positivt»-greia som gjennomsyrrer mange selvrealiseringsbøker. «Negative følelser er der av en grunn: Vi trenger dem!» (s. 26). Og det er nettopp her boken har enda en styrke; du slipper denne individualistiske «bare du tenker nok positivt»-greia. Det gjorde meg faktisk litt lykkeligere! I enda bedre humør ble jeg av å lese spissformuleringer slik som: «Insta-postende livsstilskrytere», «nyliberalismens glidemiddel» og «hjernesjokolade». Disse spissformuleringene gir boken personlighet og brodd. Forfatteren gjør seg synlig for leseren gjennom å bruke eksempler fra eget liv, og ved å anvende et språk som er direkte, ærlig og personlig. I starten av lesningen var dette muntlige og til tider noe personlige språket uvant, men etter hvert i lesningen ble det tydelig for meg at denne måten å skrive på får frem poenget med boken. Det er lettere å lese en bok om lykke med skuldrene senket. Og skuldrene senkes (iallfall mine) når leseren får lov å bli litt kjent med en forfatter som er på oppdagelsesferd og ikke har behov for å fremstille seg selv som en lykkelig lykkeguru.

Boken gir ingen fasiter på hvordan livet bør leves. «Bør», «må», «skal» er ikke denne bokens hovedbudskap. Den ønsker å reflektere «praktisk og konstruktivt

[over] ulike dilemmaer, paradokser og balanse ganger som vi må bryne oss på i livet, i våre institusjoner og som medborgere» (s. 20). Disse dilemmaene, paradoksene og balanse gangene gjør seg gjeldende for oss alle fordi vi mennesker er en del av naturen, og vi er sosiale vesener. «Verden er skrudd sammen slik at gode ting vi ønsker oss, gjerne kommer sammen med ulemper og utfordringer. Jeg mener at disse fenomenene må møtes uten handlingslammende relativisme eller misforstått renhetsideologi» (s. 137). Bokens røde tråd bærer ved seg et budskap som går forbi den individuelle mål om lykke. Den peker mot det kloke samfunnet med rom både for individuell og kollektiv skjønnsutøvelse. Dette gjør, etter min mening, boken relevant og verdifull blant annet for det tverrfaglige temaet *Folkehelse og livsmestring* i skolen, spesielt for lærere i formidlingen av temaer som fort kan bli moralistiske eller normative. Både i sin form og i sitt innhold gir den viktige bidrag til hva, hvordan og på hvilken måte lærere kan undervise i for eksempel folkehelse og livsmestring, uten pekefinger og nedslitte klisjeer.